

PATRYCJA JĘDRZEJEWSKA-MICHALAK – SŁUPSK

**KSIĘŻNICZKA HALICKA NA PIASTOWSKIM TRONIE.
GRYFINA I JEJ WPŁYW NA RELACJE
POLSKO-WĘGIERSKIE I POLSKO-CZESKIE
W 2. POŁOWIE XIII WIEKU**

Druga połowa XIII wieku to między innymi czas walki władców Czech i Węgier o zdobycie wpływów na ziemiach polskich oraz o pozyskanie ksiąząt piastowskich w obliczu trwającego konfliktu czesko-węgierskiego o spadek po austriackich Babenbergach. Ówczesnemu królowi czeskiemu Przemysłowi Ottokarowi II zależało na zyskaniu jako sojusznika władającego Krakowem Bolesława Wstydliwego, żonatego z jedną z córek króla węgierskiego Beli IV – Kingą. Ważna dla władców Czech i Węgier była również postawa wybranego przez Wstydliwego na następcę księcia łęczyckiego Leszka Czarnego, także żonatego z księżniczką wywodzącą się z dynastii węgierskich Arpadów – Gryfiną.

Zasadniczym celem artykułu będzie odpowiedź na pytanie, jaki wpływ miała osoba Gryfiny i jej postawy na kształtowanie się relacji polsko-węgierskich i polsko-czeskich w 2. połowie XIII wieku. Ważne będzie także wskazanie motywów, które skłaniały ją do podejmowania określonych działań.

MGR PATRYCJA JĘDRZEJEWSKA-MICHALAK – asystent w Zakładzie Historii Średniowiecznej Instytutu Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku, doktorantka w tym Instytucie. Tematem dysertacji doktorskiej jest książę Warcisław IV (ok. 1290-1326) i Pomorze jego czasów. Zainteresowania badawcze skupiają się, poza średniowieczną historią Pomorza, także wokół relacji polsko-węgierskich, polsko-ruskich i polsko-czeskich w XIII i XIV wieku. Kontakt: patrycja.jedrzejewska-michalak@apsl.edu.pl.

Gryfina, córka Anny Arpadówny oraz księcia ruskiego Rościława¹, najprawdopodobniej urodziła się około roku 1248². Nie była ona jedyną księżniczką wywodzącą się z dynastii węgierskich Arpadów, która zasiadła na piastowskim tronie w XIII wieku. Nie powstała dotychczas praca opisująca jej życie i działalność, choć zagadnienia związane z działalnością węgierskich księżniczek na ziemiach polskich w XIII w. stawały się niejednokrotnie przedmiotem badań historyków. Prac na swój temat doczekały się dwie ciotki Gryfiny, które również poślubiły piastowskich książąt: Kinga³ i Jolenta⁴.

Postać księżniczki Gryfiny niejednokrotnie pojawiała się w badaniach polskich historyków. Najwięcej na temat jej życia i działalności za życia jej męża Leszka Czarnego dowiadujemy się z pracy Pawła Żmudzkiego⁵. Natomiast działalność księżniczki halickiej jako księżnej wdowy opisuje w swojej pracy Marek Barański⁶.

Gryfina jest niezwykle ciekawą postacią kobietą XIII-wiecznej Europy. Pochodzenie, a potem także dynastyczne powiązania determinowały jej sposób działania. Jak już zostało wspomniane wyżej, Gryfina była córką Anny Arpadówny, wnuczką króla Węgier Beli IV. Jej ojciec po opuszczeniu ziem ruskich stał się bliskim współpracownikiem Beli IV. Sam Bela prowadził politykę otaczania się sprzymierzeńcami, co osiągał, wydając za władców sąsiednich państw księżniczki z dynastii Arpadów. W tym kontekście Gryfina odegrała rolę w kreowaniu relacji węgiersko-polskich, choć była to rola bierna, bardziej jako swoiste narzędzie do osiągnięcia konkretnego celu. Stała się ona zatem gwarantem sojuszu z Leszkiem Czarnym i umacniała sojusz z Bolesławem Wstydlwym. Aby w pełni zrozumieć, jak doszło do małżeństwa Leszka Czarnego z Gryfiną, należałoby przedstawić relacje polsko-węgierskie w okresie poprzedzającym jego zawarcie.

1. Filiację potwierdza m. in. *Rocznik Traski*. Zob. *Rocznik Traski*, wyd. A. Bielowski, w: *Monumenta Poloniae Historica* [dalej: MPH], t. 2, Lwów 1872, s. 846. Na temat małżeństwa Anny i Rościława zob. np. P. Stefaniak, *Z dziejów polityki dynastycznej króla Węgier Beli IV*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, 36 (2016), nr 2, s. 103-105.
2. K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001, s. 99-101. Tam wnikliwie rozważania nad datacją urodzin Gryfiny.
3. B. Kowalska, *Święta Kinga. Rzeczywistość i legenda*, Kraków 2008.
4. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta. Życie i dzieje kultu*, Gniezno-Niepokalanów 1980; Cz. Depułta, *Wielkopolska rodzina monarsza bł. Jolenty a niektóre problemy biografii księżnej*, w: *Święci nie przemijają. Materiały z sympozjum naukowego o błogosławionej Jolencie z okazji -700lecia jej śmierci, Gniezno, 9-8 października 1999 roku*, Gdańsk 2002
5. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.
6. M. Barański, *Dominium sądeckie. Od książęcego okręgu grodowego do majątku klasztoru klarysek sądeckich*, Warszawa 1992.

1. Ziemie polskie w polityce węgierskiej i czeskiej

Stosunki polsko-węgierskie i polsko-czeskie przed przybyciem Gryfiny na polskie ziemie opierały się właściwie na sojuszach utrwalanych małżeństwami dynastycznymi. Do 1227 roku w dzielnicy senioralnej, czyli w ziemi krakowskiej, rządził Leszek Biały, żonaty z księżniczką ruską Grzymisławą. Jego sojusznikiem w realizacji zwłaszcza polityki ruskiej był ówczesny król Węgier Andrzej II. Sojusz polsko-węgierski umocniono małżeństwem dynastycznym między księciem węgierskim Kolomanem a córką Leszka – Salomeą, zawartym w 1214 r.⁷

Bolesław Wstydlivy od roku 1239 był żonaty⁸ z Kingą, córką króla Węgier Beli IV⁹. Ów małżeński kontrakt wynegocjowała księżna Grzymisława, by podnieść prestiż swojego syna (być może za pośrednictwem córki, a synowej króla węgierskiego, Salomei)¹⁰. Był to sukces, ponieważ Węgry w owym czasie były jednym z potężniejszych państw Europy Środkowej¹¹. Rościśław był wówczas jednym z sojuszników króla Węgier¹², gdyż ożenił się z córką Beli IV – Anną Arpadówną¹³. Daniel odniósł zwycięstwo w 1242 roku, co zmusiło Rościśława do ucieczki¹⁴. Powracający z Węgier Tatarzy trwale włączyli Ruś do swego państwa. Od tego czasu, by panować we własnym księstwie, każdy książę ruski był zobowiązany osobiście odebrać jarłyk od chana tatarskiego¹⁵.

7. Na temat relacji polsko-ruskich i polsko-węgierskich w tym czasie zob. P. Jędrzejewska, *Zapomniana księżna halicka? Rola Salomei w kreowaniu relacji polsko-węgierskich i polsko-ruskich*, „Resovia Sacra”, 28 (2021), s. 205-230.
8. W historiografii różne są opinie na temat form oraz czasu zawarcia małżeństwa Kingi z Bolesławem Wstydlivym. Zob. B. Kowalska, *Święta Kinga*, s. 14, 15.
9. *Rocznik Traski*, s. 837. O zaślubinach Bolesława z Kingą czytamy również w dokumencie Grzymisławy, zob. też: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1876, nr 24 – „in Wojnicz cum apportata esset filia Belle regis Hungarie nostre filio Boleslao in uxorem” oraz *Vita et Miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, wyd. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 4, Lwów 1884, s. 685.
10. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 25.
11. Zob. A. Teterycz-Puzio, *Bolesław Wstydlivy a konflikt czesko-węgierski w II połowie XIII w. Podróże dyplomatyczne i wyprawy wojenne księcia ku ziemiom czeskim i węgierskim*, w: *Via viatores quaerit. Mobilność społeczna w dziejach krajów grupy wyszehradzkiej*, red. A. Teterycz-Puzio., L. Kościelak., E. Łączyńska, Słupsk 2016, s. 25-44.
12. O polityce dynastycznej króla Beli IV zob. P. Stefaniak, *Z dziejów polityki dynastycznej króla Węgier Beli IV*, s. 99-124.
13. *Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Gesichte*, ed. F. Palacky, Praga 1847, s. 232-233. https://books.google.pl/books?id=J1Q_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=p&l&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [dostęp. 17.09.2022]
14. *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów*, tł. D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków-Warszawa 2017, s. 168.
15. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 35.

Jak się później okazało, także i książę halicki Daniel zawarł sojusz z władcą Węgier i księciem krakowskim. Po bitwie pod Jarosławiem Bela IV zaprzestał dążenia do obsadzenia tronu halickiego własnym kandydatem i postanowił zawrzeć pokój z Danielem. Król państwa węgierskiego sam wysłał posła do Daniela z propozycją wydania za jego syna Lwa swojej córki Konstancji. W obliczu skutków najazdu tatarskiego na Węgry władca starał się pozyskać nowych sojuszników, w tym przypadku zwrócił się osobiście z propozycją koligacyjną do księcia ruskiego, choć wcześniej było odwrotnie i to książęta ruscy starali się wejść w układy i zawrzeć związki rodzinne z władcami węgierskimi¹⁶.

Ciekawy jest fakt, iż wcześniej (jak już wyżej zostało wspomniane) Bela IV oddał rękę swej córki Anny Rościsławowi Michajłowiczowi, co było odbierane jako jednoznaczne poparcie jego kandydatury do tronu halickiego¹⁷. Wysłanie propozycji koligacyjnej Danielowi zmieniało jego ruską politykę i dawało przyzwolenie na panowanie Romanowiczów w Haliczu. Początkowo Daniel nieufnie podchodził do propozycji władcy Węgier, ale biorąc pod uwagę to, że powiązania rodzinne z dynastią Arpadów były dla Romanowiczów bardzo korzystne, w końcu przystał na propozycję Beli IV. Do ślubu Lwa i Konstancji doszło najprawdopodobniej, według Dariusza Dąbrowskiego, we wrześniu 1246 roku w Zwoleniu. Przy okazji zawarcia tego małżeństwa Bela IV i Daniel Romanowicz oficjalnie zawarli pokój¹⁸.

W 1246 roku Bela IV rozpoczął też wojnę z księciem austriackim Fryderykiem II Bitnym. Książę Fryderyk zginął jednak w bitwie nad Litawą, co spowodowało, iż król Węgier przyłączył do swego państwa zdobyte wcześniej przez austriackiego księcia trzy komitaty pograniczne. Wraz ze śmiercią Fryderyka wygasł ród Babenbergów, a wydarzenie to stało się początkiem konfliktu węgiersko-czeskiego o spuściznę po wspomnianym austriackim rodzie¹⁹.

Początkowo węgiersko-czeskie walki o ziemie po austriackich Babenbergach trwały od 1252 roku i zakończyły się oficjalnie 3 kwietnia 1254 roku pokojem

16. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012, s. 268-269.

17. O okolicznościach objęcia władzy przez Rościsława Michajłowicza w serbskiej Maczwie oraz w Bułgarii zob. D. Hardi, *From Mačva to Tarnovo: On the Roads of the Balkan Politics of Prince Rostislav Mikhailovich*, w: *Voyages and Travel Accounts in Historiography and Literature*, t. 1, red. B. Stojkovski, 2020, s. 167-185: <https://trivent-publishing.eu/img/cms/8-%20Djura%20Hardi.pdf> [dostęp: 17.09.2022]; Д. Петрова. *Ростислав Михайлович (1264—1229): от галички княз до „Imperator Bulgarorum”*, „Bulgaria Mediaevalis”, 9/2018, s. 393-416.

18. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 270- 272.

19. W. Felczak, *Historia Węgier*, Wrocław 1983, s. 46.

w Budzie, dzięki któremu przy władcy Czech pozostały północne skrawki Styrii i całe księstwo Austrii. Pozostałe tereny Styrii pozostały przy władcy węgierskim²⁰.

Przełom w omawianym konflikcie nastąpił w roku 1260. Dokładnie miało to miejsce w lipcu 1260 roku, kiedy to doszło do bitwy na polach koło wsi Kroissenbrunn, niedaleko Hainburga. Zwycięzcą w tym sporze okazał się król czeski Przemysław Ottokar II²¹. Traktat pokojowy zawarto w Wiedniu 31 marca 1261 roku. W czasie obrad wiedeńskich przedyskutowano także sprawę przyszłego małżeństwa króla Czech z wnuczką Beli IV Kunegundą, córką bana serbskiej Maczwy Rościława Michajłowicza, siostrą Gryfiny. Aby mogło dojść do zawarcia tego małżeństwa, Przemysław Ottokar II zdecydował się odprawić swą obecną żonę Małgorzatę babenberską, nie czekając na wymaganą zgodę papieża, która nadeszła dopiero w roku 1262²².

Czeski król w celu utrzymania i zacieśnienia przyjaznych stosunków z niedawnym wrogiem i definitywnego uregulowania spornych dotąd kwestii dotyczących ziem austriackich, doprowadził 5 października 1264 roku do małżeństwa swojej siostrzenicy Kunegundy z królewiczem węgierskim Belą, drugim synem Beli IV²³. Zapewne w tym czasie mógł pojawić się pomysł zawarcia małżeństwa wnuczki Beli IV, Gryfiny z jednym z książąt piastowskich, o czym będzie mowa poniżej.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że zasadnicze zmiany w stosunkach czesko-polskich przyniosło objęcie tronu tego państwa właśnie przez Przemysła Ottokara II. Wówczas w kręgach władzy naszego południowego sąsiada zostały podjęte dalekosiężne plany polityczne wobec ziem polskich. Polska stanowiła także swoisty pomost między misyjnymi terenami północnej Europy a Czechami, które podejmowały wielkie plany chrystianizacyjne²⁴.

Ziemie polskie i czeskie powiązane były ze sobą poprzez związki krwi władców czeskich z dynastią panującą w Polsce. Przykładem może być małżeństwo Anny Przemysłidki, córki Przemysła Ottokara I, a siostry Wacława I, z księciem Henrykiem Pobożnym. Niejednokrotnie książęta śląscy byli nazywani krewnymi przez królów czeskich. Wspólnota krwi w obranej przez Przemysła Ottokara II, syna Wacława I, polityce odgrywała bardzo ważną rolę²⁵. Książęta śląscy również

20. N. Mika, *Walka o spadek po Babenbergach 1246-1278*, Racibórz 2008, s. 55.

21. Tamże, s. 61.

22. Tamże, s. 64. Zob. też s. 37: Przemysław Ottokar II 11 lutego 1252 roku ożenił się w Hainburgu z Małgorzatą babenberską, aby utrwalić władzę w krajach babenberskich.

23. Tamże, s. 65.

24. A. Barciak, *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku*, Katowice 1992, s. 91, 92.

25. Tamże, s. 92. Więcej na temat powiązań książąt śląskich z Czechami zob.: W. Nowacki, *Śląsk a Królestwo Czeskie w dobie jednoczenia państwa polskiego. Obszar wpływów-lenno-kraj*

przy każdej nadarzającej się okazji podkreślali to, że są spokrewnieni z władcami Czech²⁶.

Główne miejsce i znaczenie w poczynaniach czeskich zajmował jednak Kraków, odbierany poza granicami ziem polskich jako ich stolica. Plany polityczne wobec księstw polskich zostały określone przez Przemysła Ottokara II i wyłożone w znanym liście tego władcy do biskupa krakowskiego Prandoty w 1255 roku, w czasie zabiegów o pozyskanie Bolesława Wstydliwego jako sojusznika. Ważne było również zawieranie ścisłych sojuszy z władcami na ziemiach polskich, gdyż służyły one czeskim interesom i zarazem uwidaczniały przewagę Czech nad Węgrami w rozwijającej się rywalizacji między tymi państwami²⁷.

Po wyciszeniu konfliktu o ziemie babenberskie Przemysł Ottokar II zaczął jeszcze mocniej oddziaływać na polskich książy, nawet tych, którzy byli wierni koalicji prowęgierskiej. Po zawarciu małżeństwa z Kunegundą władca Czech wszedł w bliskie związki pokrewieństwa z Bolesławem Wstydliwym oraz Bolesławem Pobożnym²⁸. Wydaje się, że taka sytuacja powinna gwarantować trwały pokój w Europie Środkowej.

2. Gryfina gwarantką kolejnego porozumienia piastowsko-węgierskiego

Postać Gryfiny w rozmowach polsko-węgierskich pojawia się około połowy lat 60. XIII w. Bolesław i Kinga nie mieli dzieci, więc książę szukał następcy wśród swoich najbliższych krewnych po mieczu. Początkowo wybór padł na jego stryjecznych braci, a synów Konrada Mazowieckiego: Kazimierza kujawskiego i Siemowita I. Potem jednak Bolesław wybrał na swego następcę najstarszego syna Kazimierza – Leszka Czarnego, księcia sieradzkiego. Na ile do tego przyczynił się teść Bolesława? Może chciał zyskać kolejnego sojusznika, idąc głębiej w ziemie polskie, zwłaszcza w okresie polaryzacji politycznej Piastów między dwoma obozami: czeskim i węgierskim. Być może, znając sposób działania Beli IV, rozpatrywał równoległe kwestię mariażu i wciągnięcia następcy Bolesława w swoją strefę wpływów. W kronice Jana Długosza czytamy: „(...) a Bolesław książę krakowski i sandomierski adoptuje go [Leszka Czarnego] jako syna [jego] stryjecznego brata. Ten specjalnym przywilejem i dokumentem ustanowił [Leszka]

koronny, w: *Wielkopolska-Polska-Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009, s. 227-233.

26. A. Barciak, *Czechy a ziemie południowej Polski*, s. 92, 93.

27. Tamże, s. 96, 97, 103.

28. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 189.

dziedzicem wszystkich swoich księstw i postanowił, że tylko on będzie po nim następcą we wszystkich jego ziemiach, księstwach i posiadłościach (...)”²⁹. Do takiego wyboru z pewnością przyczyniła się bliska współpraca między stryjem a bratankiem, która narodziła się w czasie wspólnej wyprawy pod Kroissenbrunn w 1260 roku³⁰, a także ciężka choroba Bolesława Wstydlivego w 1265 r. i jego obawy dotyczące braku następcy³¹.

W 1265 roku Leszek Czarny poślubił Gryfinę, córkę Rościsława, bana serbskiej Maczwy, i królowny węgierskiej Anny³². Można przypuszczać, iż małżeństwo zostało zawarte w Krakowie za pośrednictwem Bolesława Wstydlivego i Kingi, która była ciotką Gryfiny³³.

Gryfina stała się gwarantem porozumienia oraz umacniała relacje Beli IV z Bolesławem Wstydlivym. Ta umowa dawała gwarancję, że po śmierci Bolesława Wstydlivego tron krakowski przejmie książę przyjacielsko nastawiony do Węgiei, który pozostanie w sojuszu. W tym przypadku jej rola była bierna. Można przypuszczać, że mariaż ten uważała za pewnego rodzaju degradację, w sytuacji, gdy jej siostra była królową Czech. Jednak uległa presji rodziny. Gryfina, jako potomkini liczących się w Europie Środkowo-Wschodniej rodów, zapewne miała własne ambicje dotyczące swojej pozycji.

Aktywną rolę wykazała w utrzymaniu dobrych relacji z Węgrami, zapewne kierując się ambicjonalnymi pobudkami, w obawie przed utratą perspektywy objęcia tronu krakowskiego, co zaczęło jej grozić. Od 1267 roku rządy w księstwie kujawskim sprawował brat Leszka Czarnego Siemomysł. W przeciwieństwie do swego zmarłego wówczas ojca, Siemomysł obrał kurs na zbliżenie z Zakonem Krzyżackim oraz dążył do rozwoju swego władztwa w oparciu o mieszczaństwo i niemieckich osadników, co godziło w interesy, między innymi, warstwy drobnego rycerstwa³⁴. Doprowadziło to do rebelii rycerstwa w 1269 roku³⁵.

Na Pomorzu Gdańskim³⁶ natomiast od 1269 roku trwała wojna domowa. Doszło do niej zaledwie w kilka lat po śmierci Świętopełka, która miała miejsce 10 lub 11 stycznia 1266 roku. Świętopełk był księciem zwierzchnim całego Pomo-

29. J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego*, tł. J. Mrukówna, k. 7, 8, Warszawa 1974, s. 185.

30. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 189.

31. Tamże, s. 194, 195.

32. J. Długosz, *Roczniki*, s. 185.

33. M. Piszczkowska, *Gryfina*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław 1960-61, s. 72.

34. M. Hlebionek, *Bolesław Pobożny i Wielkopolska jego czasów*, Kraków 2010, s. 95, 96.

35. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 217.

36. Na temat relacji czesko-węgiersko-śląsko-pomorskich zob. np.: M. Smoliński, *Miłość i polityka. Sojusz pomorsko-śląski z lat sześćdziesiątych XIII wieku*, w: *Miłość w czasach dawnych*, red. B. Możejko, A. Paner, Gdańsk 2009, s. 65-83.

rza Gdańskiego. Po jego śmierci tym obszarem władało trzech książąt: dwaj jego synowie – Mściwoj i Warcisław oraz brat zmarłego, Sambor³⁷. Sambor, podobnie jak Siemomysł kujawski, był sojusznikiem Zakonu Krzyżackiego³⁸. Znaczący może być fakt, iż właśnie Siemomysł poślubił córkę Sambora, Salomeę³⁹, co tłumaczyłoby jego związki z Pomorzem Gdańskim. Dodatkowo Siemomysł udzielił schronienia i wsparcia Warcisławowi, gdy ten został wypędzony przez Mściwoja z Gdańska w 1270 roku⁴⁰.

Właśnie oba te konflikty na Kujawach i Pomorzu Gdańskim przykuły uwagę Leszka Czarnego i Bolesława Pobożnego, księcia wielkopolskiego. W roku 1271 na Kujawach znowu doszło do buntu. I tak jak poprzednio rebelianci wezwali na pomoc księcia Wielkopolski⁴¹. Taki obrót spraw postawił Leszka Czarnego i Bolesława Pobożnego po dwóch różnych stronach konfliktu.

Jeżeli chodzi o dalsze losy konfliktu czesko-węgierskiego, to działania wojenne między Przemysłem Ottokarem II a Stefanem węgierskim, synem i następcą Beli IV, rozpoczęły się jesienią 1270 roku. Pod koniec tegoż roku Stefan nagle uderzył na Austrię i omal nie uwięził Ottokara. Władca Czech zaraz po Wielkanocy 1271 roku uderzył na Węgry. Później Stefan dotkliwie spustoszył Morawy.

W kwietniu 1271 roku Bolesław Wstydlivy, jako sojusznik Stefana, wysłał do księstwa wrocławskiego rycerzy. Bolesław Pobożny wkroczył do kasztelanii sanockiej. Na początku czerwca Bolesław Wstydlivy z Konradem II mazowieckim oraz książętami ruskimi, Lwem i Mściławem z Łucka, ponownie zaatakowali księstwo wrocławskie. Nie byli obecni Bolesław Pobożny i Leszek Czarny, bo zajmowały ich wydarzenia na Pomorzu Gdańskim i Kujawach, choć stanęli po przeciwnych stronach konfliktu⁴². Na zajęcie miejsca Leszka Czarnego u boku Bolesława Wstydliviego liczył bliski krewniak Leszka – Konrad II mazowiecki⁴³.

Wracając do wydarzeń zajmujących uwagę Leszka Czarnego i Bolesława Pobożnego, wiemy, że w roku 1271 doszło do wojny przeciw Zakonowi Krzyżackiemu i Siemomysłowi. Siemomysł uciekł z Inowrocławia i następnie udał się, według Pawła Żmudzkiego, najpewniej do Sieradza, gdzie udało mu się pozyskać Leszka Czarnego. Brat „uciekiniara” nie godził się na odebranie Siemomysłowi całego księstwa. Oburzenie księcia sieradzkiego wzięło górę nad więzami lojalności wobec sojuszników z prowęgierskiej koalicji. Leszek Czarny poparł wygnanego brata, a to

37. K. Jasiński, *Wojna domowa na Pomorzu Gdańskim w latach 1269/70-1272*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej”, t. 3, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1985, s. 135.

38. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 216.

39. K. Jasiński, *Wojna domowa*, s. 143.

40. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 216.

41. Tamże, s. 215, 217.

42. Tamże, s. 215.

43. A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II Mazowiecki. Na szlakach ku jedności*, Kraków 2015, s. 40 i nn.

więzało się nieuchronnie z odwróceniem dotychczasowych przymierzy. Bracia, planując odwet na Bolesławie Pobożnym, zwrócili się do Przemysła Ottokara II i już w lipcu 1271 roku obaj byli jego stronnikami⁴⁴.

Prawdopodobnie, że Leszek i Siemomysł w lipcu 1271 roku osobiście przybyli do Pragi, aby prosić o pomoc władcę Czech. Fakt, że byli oni bliskimi krewnymi Przemyślidy, chociażby Leszek poprzez małżeństwo z Gryfiną był jego szwagrem, mogli liczyć na jego przychyłność. Pomimo usilnych starań król Czech miał do zaoferowania jedynie przyjaźń⁴⁵.

W lipcu 1271 roku doszło do zawarcia kolejnego pokoju między Węgrami i Czechami, a jego warunki objęły wszystkich sprzymierzeńców obu stron. Umieszczenie Leszka Czarnego w spisie sojuszników króla Czech było dla niego wyróżnieniem, choć on i jego brat znaleźli się na końcu tego spisu. Obrazowało to doskonale stosunek Przemysła Ottokara II do szwagra i jego brata, który mając poparcie wielu znamienitych osobistości tego okresu, w tym papieża, nie potrzebował, w gruncie rzeczy, poparcia dwóch polskich książątek⁴⁶.

Przemysłowi Ottokarowi II zależało przede wszystkim na pozyskaniu księcia krakowsko-sandomierskiego Bolesława Wstydliviego. Dążąc do tego, król Czech wykorzystywał pokrewieństwo swojej żony Kunegundy, siostrzenicy księżnej krakowskiej Kingi⁴⁷. Kunegunda, wykorzystując więzy rodzinne z panią krakowską, starała się dzięki niej pozyskać dla czeskiej polityki inne swoje krewniaczki przebywające w Polsce. Chodzi tutaj mianowicie o jej ciotkę Jolentę-Helenę, żonę Bolesława Pobożnego, a także Gryfinę, żonę Leszka Czarnego, siostrę Kunegundy. Jako przykład takiego wzajemnego świadczenia sobie pomocy przez żony władców może posłużyć fakt, iż Kinga próbowała za pośrednictwem Kunegundy nakłonić Przemysła Ottokara II do udzielenia pomocy Beli IV w walce z jego synem Stefanem⁴⁸. Warte podkreślenia jest też to, że być może fakt, że Kunegunda czeska utrzymywała kontakty z księżną krakowską Kingą, zaowocował późniejszym sojuszem między Przemysłem Ottokarem II a Bolesławem Wstydlivym⁴⁹, o czym będzie mowa poniżej.

Król Bela IV zmarł w roku 1270, pozostawiając swoją żonę i dzieci pod opieką władcy czeskiego. Przypuszczał, że węgierski tron opanuje jego syn Stefan. Po śmierci Beli IV księżna Anna, teściowa króla Czech i matka Gryfiny, wyjechała do Czech, zabierając klejnoty koronacyjne i grupę możnych⁵⁰. Matka Gryfiny zachowała się w ten sposób zapewne przez wzgląd na to, że już dużo wcześniej,

44. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 219.

45. Tamże, s. 220.

46. Tamże, s. 223-224.

47. A. Barciak, *Czechy a ziemie południowej Polski*, s. 99.

48. Tamże.

49. M. Hlebionek, *Bolesław Pobożny i Wielkopolska jego czasów*, s. 95.

50. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 214.

podczas wojny domowej na Węgrzech między Belą IV a jego synami, opowiedziała się po stronie ojca i młodszego brata, także Beli, i popierała jego proczeską politykę.

Wracając do zachowania Leszka Czarnego, należy zauważyć, że ksiązę zapłacił wysoką cenę. Okazanie poparcia Siemomysłowi i tym samym przejście na stronę Przemysła Ottokara II mogło kosztować protegowanego Bolesława Wstydliwego następstwo tronu w Krakowie⁵¹. Jego żona, księżniczka Gryfina, nie mogła pozostawić tego bez interwencji.

W 1271 roku w Łęczycy miał miejsce zjazd, podczas którego Gryfina wkroczyła do rozgrywki politycznej i dała dowód temu, że nie podoba jej się postępowanie męża. Sytuację, jaka miała miejsce w Łęczycy opisuje XIV-wieczne źródło, tj. *Rocznik Traski*. I tak, pod rokiem 1271 czytamy: „Tego roku Gryfina, żona księcia sieradzkiego Leszka publicznie zdjawszy czepek, powiedziała, że jest dziewicą nietkniętą i jak powiadali nie mogła tego zmienić z powodu jego impotencji”⁵². Kontynuację tej historii znajdziemy w kronice Jana Długosza. Według polskiego dziejopisarza księżna Gryfina, ośmieszwszy męża w jego obecności, a także panów, rycerstwa i pań sieradzkich, zdjęła czepek, a następnie wyjechała do Krakowa i tam chodziła z gołą głową, czyli jak niezamężna kobieta. Unikała także towarzystwa swego męża. Gryfina zamierzała starać się również o unieważnienie małżeństwa⁵³.

Długoszową wersję o wyjeździe Gryfiny do Krakowa potwierdza formularz listu wysłanego przez Kunegundę, siostrę Gryfiny i żonę Przemysła Ottokara II, do jej ciotki Jolenty-Heleny. Królowa czeska w owym liście skarżyła się na oddalenie od swojej rodziny i prosiła ciotkę o wstawiennictwo u Kingi w razie ewentualnego przyjazdu Gryfiny do Pragi. Biorąc pod uwagę to, że od jakiegoś czasu Leszek Czarny był sojusznikiem Czech, Kunegunda mogła chcieć pogodzić swą siostrę z mężem. List ten dowodzi, iż księżna sieradzka po kłótni z mężem przebywała w Krakowie⁵⁴.

Dlaczego dolegliwość męża zaczęła doskwierać Gryfinie dopiero po 6 latach małżeństwa? Może przyczyna łeczyckiego wystąpienia była zgoła inna? Można bowiem założyć, że wystąpienie księżnej sieradzkiej miało charakter polityczny. Śledząc postępowanie księżnej, można przypuszczać, że Gryfina była kobietą o silnym charakterze, gwałtowną i zdolną do szybkich i radykalnych działań⁵⁵.

51. Tamże, s. 225.

52. *Rocznik Traski*, s. 841. Tłumaczenie za: P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 225, 226.

53. J. Długosz, *Roczniki*, s. 219.

54. *Ueber Formelbücher*, s. 285. https://books.google.pl/books?id=JlQ_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [dostęp: 17.09.2022].

55. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 225.

Jednakże nie można lekceważyć także potencjalnego instynktu macierzyńskiego sieradzkiej księżnej. Posiadanie potomka wiązałoby się z pewnością z większymi możliwościami, także politycznymi. Zatem można przypuszczać, że ten aspekt również mógł zaważyć na postępowaniu Gryfiny.

Gryfina, wychodząc za mąż za Leszka Czarnego, liczyła zapewne, że zostanie księżną krakowską, czyli następczynią swej ciotki Kingi. Jedyne w takim wydaniu widziała sens swojego małżeństwa, gdyż w przeciwnym razie popełniłaby mezalians. Gryfina zatem swój pobyt w Sieradzu traktowała jako sytuację przejściową. Aspiracje księżnej były znacznie większe. Zerwanie przez Leszka Czarnego z Bolesławem Wstydlwym i Bolesławem Pobożnym, a przede wszystkim z wujem Gryfiny – królem węgierskim Stefanem, księżna potraktowała jako zdradę małżeńską. Anna Arpadówna, matka Gryfiny, w 1270 roku także opowiedziała się po stronie czeskiej. Przyczyną takiego zachowania mogły być wzmożone zawirowania polityczne związane z walką o władzę między królem Belą IV a jego synami. Możliwe, że właśnie z tego powodu Gryfina była w tym czasie bliżej związana ze swoją ciotką Kingą niż z własną matką⁵⁶.

Wydaje się, że główną przyczyną odważnego wystąpienia księżnej sieradzkiej były jej ambicje. Siostra Gryfiny była królową Czech. Za Pawłem Żmudzkim można założyć, że Gryfina wolała zostawić męża, niż pozwolić, by jej ambicje nie zostały zaspokojone. Nie rozumiała postępowania męża wobec Pomorza i kujawskiego dziedzictwa. Publiczne ośmieszenie Leszka Czarnego było ze strony Gryfiny swoistym sprzeciwem dla jego politycznego postępowania⁵⁷. Tym bardziej, że Gryfina zapewne wiedziała, iż Konrad II mazowiecki, brat wujeczny Leszka Czarnego, liczył na zajęcie pozycji Leszka u boku Bolesława Wstydlwego⁵⁸, intensywnie się o to starając, choćby poprzez zbrojne wspieranie Bolesława Wstydlwego w wyprawie w 1273 roku na ksiąząt śląskich, którzy sprzyjali Przemyślidom.

Wystąpienie księżnej Gryfiny przyniosło oczekiwane przez nią skutki, choć zachwiało znacznie pozycję polityczną jej męża. Leszek Czarny dość szybko powrócił do współpracy z Bolesławem Wstydlwym. W kolejnym etapie walk czesko-węgierskich uczestniczył już po stronie węgierskiej. Według *Rocznika Traski* na przełomie października i listopada 1273 roku „Bolesław książę Krakowa i Sandomierza, Bolesław książę Polski, Konrad książę Mazowsza, Leszek książę Sieradza, wkroczywszy na ziemię Władysława księcia Opola zniszczyli ją zupełnie łupiąc i podkładając ogień aż do Opola i do Koźła i aż po Odrę i wielu

56. Tamże.

57. Tamże.

58. A. Teterycz-Puzio, *Na rozstajnych drogach. Mazowsze a Małopolska w latach 1138-1313*, Słupsk 2012, s. 251 i n.

ludzi wytracili tamże⁵⁹. Zatem choć miała przez sam fakt zawarcia małżeństwa gwarantować trwanie Leszka Czarnego w sojuszu z Węgrami do jego utrzymania doprowadziła przez swoje działanie.

Jednak od zakończenia wojny z Węgrami jesienią 1273 roku sytuacja w Polsce szła po myśli Przemysła Ottokara II. Po śmierci Stefana V osłabły związki księcia krakowskiego z kolejnym władcą węgierskim. W 1274 roku doszło do ugody między Bolesławem Wstydlwym a Władysławem opolskim, co też było kolejnym krokiem w stronę porozumienia małopolsko-czeskiego⁶⁰. Bolesław Wstydlwy został wreszcie zjednany przez Przemysła Ottokara II, a nawet pogodził się z silnym stronnictwem proczeskim, które było obecne w księstwie krakowsko-sandomierskim. Takiego obrotu rzeczy doszukiwać można się w tym, że książę piastowski napotykał problemy w porozumieniu z ówczesnym władcą węgierskim, którym był syn Stefana V, Władysław IV Kumańczyk⁶¹.

Gryfina wróciła do Leszka Czarnego, ponieważ Bolesław Wstydlwy wraz z dostojnikami obiecał jej panowanie w Krakowie. Według relacji źródeł latem 1275 roku Bolesław wraz ze swoim orszakiem przywiózł Gryfinę do Sieradza, czym miał według Jana Długosza położyć kres nieporozumieniom i wprowadzić od nowa zgodę małżeńską między sieradzka parą książęcą⁶².

Księżna wróciła do męża po osiągnięciu swojego politycznego celu, ale kwestia problemów alkowy pary książęcej zapewne pozostała otwarta. Leszek, po trzech latach ponownego życia z żoną, postanowił podjąć radykalną kurację. W *Roczniku Traski* pod rokiem 1278 jest informacja o zalecanej Leszkowi Czarnemu i Gryfinie przez kontrowersyjnego lekarza Mikołaja z Polski terapii polegającej na spożywaniu sproszkowanych węży, żab i jaszczurek⁶³.

Wystąpienie Gryfiny mogło być też przejawem przemian obyczajowych zachodzących w XIII wieku⁶⁴. Zaznaczyć należy, że dzięki tak śmiałoemu wystąpieniu uwidocznili się silny charakter księżnej, a także to, że potrafiła dążyć do

59. *Rocznik Traski*, s. 842: „Boleslaus dux Cracouie et Sandomirie, Boleslauus Dux Polonie, Conradus dux Mazovie, Lestco dux Syradie, intrantes terram Wladyslay ducis Opolienisi, devastaverunt eam totaliter spoliantes et incendio subicientes usque In Opol et In Cosle et usque In Odram, et multos homines amiserunt”. Tłumaczenie za: P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 239, 240.

60. O. Halecki, *Powołanie księcia Władysława opolskiego na tron krakowski w 1273 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 27 (1913), s. 213-215.

61. Zob. A. Teterycz-Puzio, *Bolesław Wstydlwy a konflikt*, s. 41.

62. J. Długosz, *Roczniki*, s. 240; *Rocznik Traski*, s. 842-843.

63. *Rocznik Traski*, s. 845.

64. Zob. P. Jędrzejewska, *Nowe wzorce zachowań książęcych w XIII wieku na przykładzie księżniczek węgierskich: Kingi, Jolenty-Heleny i Gryfiny*, w: *Prawa kobiet dawniej i dziś. W 100-lecie nadania praw wyborczych kobietom w Polsce*, red. A. Teterycz-Puzio, W. Kamińska, we współpr. P. Osińska, Słupsk 2020, s. 19-31.

określonego celu. Pozycja Gryfiny i sposób jej działania były też pochodną jej wychowania, wykształcenia, horyzontów intelektualnych, a przede wszystkim pochodzenia, ponieważ księżniczki węgierskie przebywające w Polsce uchodziły za bardziej wykształcone niż ich mężowie⁶⁵. Być może nawet sama Kinga i Bolesław Wstydlivy⁶⁶ w jakiś sposób zachęcili Gryfinę do podjęcia tak śmiałych kroków, by sprowadzić w ten sposób Leszka Czarnego z powrotem na stronę prowęgierską⁶⁷. Gryfinie udało się osiągnąć wyznaczony sobie cel. W roku 1279 zmarł Bolesław Wstydlivy, a jego miejsce na tronie krakowskim zajął Leszek Czarny⁶⁸.

3. Relacje polsko-czeskie i polsko-węgierskie w czasie krakowskich rządów Leszka Czarnego

Wraz ze śmiercią Przemysła Ottokara II w 1278 roku sytuacja zaczęła zmieniać się także w Czechach. Syn zmarłego monarchy Waclaw II był zbyt młody, więc rządy w jego imieniu objęła jego matka, królowa Kunegunda⁶⁹ wraz ze swoim kochankiem, a potem mężem Zawiszą z Falkensteinu. Jednakże zanim do tego doszło, o władzę w Czechach zabiegało kilku władców ościennych państw: Henryk IV Probus, Otto V Długi, Rudolf I Habsburg, a także Władysław IV król Węgier. Finalnie opiekę nad przyszłym monarchą objął Otto V Długi, ale jego dobre relacje z królową Kunegundą nie trwały długo. Już w 1279 roku wywiózł ją i jej dzieci z Pragi i trzymał zamkniętą w zamku koło Liberca. Królowej po kilku miesiącach udało się uciec, lecz bez dzieci⁷⁰. Zastanowić się należałoby, czy Gryfina utrzymywała kontakt z siostrą, wspierała ją, czy wpływała w jakikolwiek sposób na postawę władcy krakowskiego wobec Czech.

65. Zob. Cz. Deptuła, *Wielkopolska rodzina monarsza*, s. 15-16.

66. Ostatnio obszerną biografię księcia Bolesława Wstydliwego napisała: K. Maciaszek, *Bolesław V Wstydlivy Książę krakowski i sandomierski 1226-1279*, Kraków 2021, passim.

67. P. Jędrzejewska, *Leszek Czarny i Gryfina-skandal polityczny czy obyczajowy? Karta z dziejów stosunków polsko-węgierskich i polsko-czeskich w II połowie XIII wieku*, w: *Polska i sąsiedzi na przestrzeni wieków. Prace słupskich doktorantów historii*, zeszyt 1, red. W. Skóra, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2017, s. 41.

68. J. Długosz, *Roczniki*, s. 262. O kwestii następstwa tronu po Bolesławie Wstydlivym zob. K. Supernak, *Sprawa następstwa tronu po Bolesławie V Wstydlivym, księciu krakowskim i sandomierskim*, „Folia Historica Cracoviensia”, 24 (2018), z. 1, s. 143-162.

69. Na temat małżeństwa Przemysła Ottokara II i Kunegundy halickiej zob. A. Paner, *Kochane dzieci z nieprawego łoża: z życia rodzinnego Przemysłidów*, w: *Ojcowie i synowie: o tron, władzę, dziedzictwo: w 700. rocznicę narodzin Karola IV Luksemburskiego króla czeskiego i cesarza 1316-1378*, Gdańsk 2018, s. 117-144.

70. Zob. M. Duczmał, *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, Poznań 2010, s. 218-225.

Przyjrzyjmy się temu, co działo się w omawianym czasie na terenie państwa czeskiego. Otto V Długi często wyjeżdżał do Brandenburgii, więc aby zapobiec ewentualnemu uwolnieniu młodego królewicza, zabierał go ze sobą. Waclaw II wrócił do Pragi dopiero w roku 1283, zatem po czterech latach niewoli. Miał on wówczas już 12 lat, więc nie potrzebował opiekuna. Królowa Kunegunda wraz ze swym kochankiem Zawiszą również pojawili się w Pradze, za zgodą Waclawa II. Zawiszy udało się wkupić w łaskę młodego Przemysłidy⁷¹. Zażyłość między Waclawem II a jego matką oraz królową Kunegundą a Zawiszą doprowadziła do tego, że właściwie to Zawisza rządził królestwem, a nawet poślubił królową, wchodząc tym sposobem do rodziny królewskiej⁷².

Zaistniała w Królestwie Czeskim sytuacja nie podobała się pozostałym pretendantom do korony. Na tym polu najaktywniejszy wydawał się Rudolf I Habsburg, z którego córką planowano ożenić Waclawa II, gdy dojdzie on już do lat sprawnych, umożliwiających połączenie pary. Ten czas nadszedł w roku 1285. W tym roku także zmarła królowa Kunegunda⁷³ i pozycja Zawiszy stanęła pod znakiem zapytania.

Początkowo relacje Zawiszy z Waclawem II pozostawały bez zmian. Było tak do momentu, gdy Zawisza zgłosił pretensje do całości spadku po zmarłej królowej, co nie spodobało się ani Waclawowi II, ani szlachcie. Doszło również do pogorszenia stosunków z Habsburgami, a to za sprawą pretensji Waclawa II o ziemie, które niegdyś zostały siłą odebrane jego ojcu, Przemysłowi II Ottokarowi. Chodziło wówczas o Styrię, Karyntię i Austrię. Habsburgowie nie pozostali w tej sytuacji bierni i znacznie zmienili stosunek do Czech, a co za tym idzie i do samego Zawiszy, który postanowił szukać sojuszników na Węgrzech. Węgrzy wysunęli propozycję małżeństwa Zawiszy z Elżbietą, siostrą ówczesnego króla Węgier Władysława IV. Był to zapewne zabieg uczyniony w celu przypieczętowania sojuszu⁷⁴.

Sojusz Zawiszy z Władysławem IV nie podobał się Rudolfowi I, który postanowił wykorzystać swą córkę Gutę, żonę Waclawa II, by ta poprzez swój wpływ na męża skutecznie zniechęciła Waclawa II do Zawiszy. Młoda królowa była właściwie postacią bardziej widoczną na arenie międzynarodowej niżeli jej mąż. Była na tyle sprytna, że dzięki niej (i jej ojcu) udało się zdyskredytować Zawiszę i oskarżyć go o knucie przeciwko Waclawowi II. Król dał wiarę pogłoskom i odsunął Zawiszę od jakiegokolwiek władzy. Zawisza zmarł w 1290 roku⁷⁵.

71. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, wyd. J. Emler, w: *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 4, Praha 1884, s. 53.

72. M. Duczmał, *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, s. 230.

73. *Rocznik Traski*, s. 851.

74. Zob. M. Duczmał, *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, s. 231-233.

75. Tamże, s. 235, 236.

Wacław II i Guta Habsburg byli małżeństwem 10 lat. Z tego małżeństwa urodziło się dziesięcioro dzieci, ale jedynie czworo dożyło wieku dojrzałego. W 1297 roku, prawdopodobnie w wyniku komplikacji po kolejnym porodzie, królowa Guta zmarła w wieku 26 lat⁷⁶. Młody władca Czech znów był człowiekiem wolnym i gotowym do ponownego ożenku. Czas pokazał, kim miała okazać się jego kolejna wybranka i jaką rolę miała odegrać.

W 1285 roku doszło do poważnego buntu rycerstwa przeciw władcy Krakowa. Wówczas buntownicy i ich kandydat na księcia krakowsko-sandomierskiego, książę mazowiecki Konrad, zajęli Kraków. Według przekazu Jana Długosza Leszek Czarny powierzył swą żonę wraz z krakowskim zamkiem mieszczanom pochodzenia niemieckiego, obiecując hojnie ich później wynagrodzić. Sam zaś udał się do władcy węgierskiego Władysława IV z prośbą o pomoc⁷⁷. Czy właśnie taki wybór kierunku, w którym zwrócił się książę o pomoc w obliczu zagrożenia, nie wskazuje na charakter relacji polsko-węgierskich i polsko-czeskich? Wydaje się, że założenie takie mogłoby znaleźć rację bytu.

W trudnym czasie wsparcia mężowi udzieliła Gryfina. To właśnie za sprawą jej i mieszczan krakowskich, buntownikom nie udało się opanować krakowskiego zamku. Wówczas Leszek Czarny zdołał dotrzeć, wraz z posiłkami węgierskimi i kumańskimi, i rozgromić buntowników pod Bogucicami w maju 1285 roku. Król węgierski postanowił pomóc księciu krakowskiemu w utrzymaniu tronu, ale według przekazu Jana Długosza miał go także zachęcić do wszczęcia wojny⁷⁸. Leszek podjął wyprawę odwetową przeciw Konradowi czerskiemu, ale bez większych powodzeń⁷⁹. Widać zatem, że Leszek Czarny, obejmując we władanie księstwo krakowsko-sandomierskie, nie miał łatwego zadania. Na każdym kroku spotykały go jakieś problemy i przeciwności losu. Jednak postawa księżnej Gryfiny podczas buntu w Krakowie potwierdza jej duże ambicje i silny charakter, gdyż w obliczu możliwej katastrofy nie wahała się i wiernie trwała w swoim księstwie. Było tak, być może, ze względu na to, że była pewna otrzymania pomocy ze strony węgierskiego władcy. W końcu Leszek Czarny był sojusznikiem Węgier, a Gryfina wywodziła się z węgierskiej dynastii Arpadów. Para książęca mogła zatem liczyć na pomoc ze strony silnego sojusznika. A może powodem takiego obrotu sprawy był fakt, że w Czechach sytuacja była niepewna, zwłaszcza po śmierci siostry Gryfiny, Kunegundy? Niemniej, Węgrzy mogli liczyć na wdzięczność księcia krakowskiego, który hojnie obdarował ich po wygranej bitwie z Konradem. Wyna-

76. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 116.

77. J. Długosz, *Roczniki*, s. 298, 299.

78. Tamże, s. 300.

79. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 399 i nn.; J. Mitkowski, *Leszek Czarny*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 158, 159.

grodzieni zostali także mieszczenie krakowscy pochodzenia niemieckiego, którzy trwali przy księżnej Gryfinie i bronili krakowskiego zamku⁸⁰. Nie przeszli oni na stronę mazowieckiego księcia. Kto wie, może to za sprawą księżnej Gryfiny, która obiecała im wstawiennictwo u swego męża, by ten wynagrodził im ich lojalność?

Mimo tych przeciwności losu ranga Leszka Czarnego zaczęła wzrastać, a co za tym idzie, wzrastał prestiż również nowej księżnej krakowskiej Gryfiny. Gryfina posiadała uposażenie w ziemi sandomierskiej za życia Leszka Czarnego⁸¹. W 1286 r. księżna otrzymała zaproszenie do Pragi od swojego siostrzeńca Wacława II, króla czeskiego, na jego koronację⁸². W roku następnym Gryfina wraz z Leszkiem Czarnym, w obliczu kolejnego najazdu tatarskiego, schronili się na Węgrzech⁸³. Zdaje się, że Leszek Czarny mógł utrzymywać poprawne stosunki ze swym przyrodnim bratem Władysławem Łokietkiem. Może była w tym względzie jakaś rola księżnej Gryfiny? Pamiętać należy, że żoną Łokietka była Jadwiga, córka Bolesława Pobożnego i Jolenty-Heleny, czyli ciotki Gryfiny. Zważając na takie koligacje, można przypuszczać, że księżnej krakowskiej mogło zależeć na poprawnych stosunkach między krewnymi i powinowatymi.

Ponadto, zapewne fakt pokrewieństwa Gryfiny z węgierską dynastią Arpadów w pewien sposób ukierunkowywał politykę księcia Leszka Czarnego w czasie jego krakowskich rządów, czego przykładem mogą być plany pomocy władcy Węgier Władysławowi IV w walce z Tatarami⁸⁴. Niewykluczone, że taki kierunek działania sugerowała mężowi księżna Gryfina, choć to, że nie mamy żadnych dokumentów wystawianych przez księżną zarówno z okresu sieradzkiego, jak i krakowskiego⁸⁵, wskazywałyby bardziej, że jej pozycja mogła nie być wcale tak silna, jak mogłoby się wydawać po jej łączyckim wystąpieniu w 1271 roku.

4. Gryfina i obóz proczeski. Działalność Gryfiny w ziemi sądeckiej

Jak wyglądała działalność Gryfiny po śmierci męża? W *Roczniku Traski* pod rokiem 1288 znajduje się informacja, że księżę Leszek zmarł 30 września⁸⁶. Wów-

80. J. Długosz, *Roczniki*, s. 300, 301.

81. A. Teterycz-Puzio, *Kilka uwag o działalności politycznej księżnych krakowskich w okresie rozbitcia dzielnicowego*, „Res Historica”, 2008, s. 27.

82. A. Barciak uważa, że zaproszenie otrzymała Kinga, nie Gryfina. Zob. A. Barciak, *Czechy a ziemia południowej Polski*, s. 113.

83. M. Piszczkowska, *Gryfina*, s. 72.

84. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 389.

85. Zachował się jeden dokument z pieczęcią Gryfiny, choć nie ona była jego wystawcą: *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1874, nr 88.

86. *Rocznik Traski*, s. 852: „Lestco dux Cracovie, Sandomirie, Syradie, sine prole obiit”.

czas księżna Gryfina otrzymała dominium starszodeckie jako swą oprawę wdowią i rządziła nim zapewne aż do śmierci⁸⁷. Książę Leszek Czarny na swego następcę w Sieradzu wyznaczył Władysława Łokietka, a na tron krakowski wskazał prawdopodobnie Bolesława płockiego⁸⁸. Ciekawe, czy księżna Gryfina była zwolenniczką takiego stanu rzeczy? Wydaje się to mało prawdopodobne, zważając na fakt, iż popierała ona wówczas dążenia Waclawa II czeskiego do objęcia krakowskiego tronu. Warte podkreślenia są warunki, podczas których Bolesław II mazowiecki (płocki) ustąpił w walce o krakowski tron. Mianowicie, książę mazowiecki otrzymał niebagatelną propozycję od Waclawa II w postaci możliwości poślubienia jego siostry Kunegundy. Zaproponowanie tego małżeństwa było zapewne formą przekupienia Bolesława, który był jednak konkurentem Waclawa II. Dodać należy, że Kunegunda otrzymała pokaźny posag, co mogło tylko bardziej skłonić Bolesława II do przyjęcia propozycji⁸⁹. I tak się stało, Bolesław II wycofał swe pretensje do Krakowa.

Gryfina przybyła na Sądectyznę po śmierci swego męża i gdy żyła jeszcze księżna Kinga. Można by zastanawiać się dlaczego podczas rządów męża księżnej Gryfiny zakonnice i sama księżna Kinga, która wtedy jeszcze samotnie włądała dominium sądeckim, mogły nie czuć się zbyt pewnie. Wydaje się, że było to wynikiem wspomnianego już wcześniej zatargu Kingi z Leszkiem Czarnym. Zdaniem Pawła Żmudzkiego, Leszek Czarny mógł wymóc na księżnej Kindze, by dominium sądeckie stało się po jego śmierci oprawą wdowią księżnej Gryfiny⁹⁰.

Po śmierci Leszka Czarnego w Małopolsce dochodziło do licznych konfliktów pomiędzy pretendentami do krakowskiego tronu. Nastroje uległy polepszeniu w 1291 roku, gdy tron ten zajął Waclaw II⁹¹. Biorąc pod uwagę działalność Gryfiny, należy w tym miejscu wspomnieć, że księżna krakowska ofiarowała księstwo krakowsko-sandomierskie swojemu siostrzeńcowi, Waclawowi II, w imieniu swego zmarłego męża⁹². Choć zapis ten właściwie nie miał większego znaczenia praw-

87. K. Jasiński, *Rodowód Piastów*, s. 99, 102.

88. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 468 i nn.

89. A. Teterycz- Puzio, *Bolesław II*, s. 80, 81.

90. P. Żmudzki, *Studium podzielonego królestwa*, s. 331.

91. O Waclawie II zob. np.: J. Libor, *Václav II. Král na stříbném trůnu*, Praha 2015, passim.; J. Libor, *České a polské království za vlády Václava II*, w: *Przemysłdzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosza, Poznań 2006, s. 237-247. Na temat zagranicznej polityki Waclawa II zob.: R. Antonin, *Zahraníční politika krále Václava II w letech 1283-1300*, Brno 2009, passim.

92. *Ottokars österreichische Reimchronik*, wyd. J. Seemüller, „Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken”, t. 5, cz. 1, Hannover 1891, s. 288; *Przibiconis de Radenin dicta Pulkava Chronicon Bohemiae*, „Fontes rerum Bohemiarum”, t. 5, wyd. J. Emler, Praha 1893, s. 175 i nn.; Zob. też: B. Nowacki, *Czeskie rozszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań

nego⁹³, niewątpliwie miał znaczenie polityczne i obrazował dobre relacje między księżną wdową a czeskim władcą. Gryfina, dokonując tego aktu, musiała mieć jednak poparcie możnych tworzących stronnictwo proczeskie⁹⁴.

Wacław II był siostrzeńcem księżnej Gryfiny, oboje pozostawali w dobrych relacjach, w dokumentach wyrażał się o niej z szacunkiem⁹⁵, zatem nie chciał on usunąć swej ciotki z jej dominium, zaś Gryfina opowiadała się za tym, aby to Wacław zasiadł na krakowskim tronie. Wobec tego można przypuszczać, że fakt, iż to właśnie owa księżna była wówczas panią sądecką, okazał się bardzo korzystny dla dominium. Już 3 listopada 1292 roku Wacław II potwierdził przywilej Bolesława Wstydlivego dla mieszczan sądeckich⁹⁶, a 8 listopada tego samego roku wydał przywilej, którym potwierdzał majątek zakonnic klasztoru w Sączu⁹⁷. Władca czeski rozpoczął także starania, by w Kotlinie Sądeckiej lokować miasto monarsze.

W roku 1292 doszło do przeniesienia Sącza w inne miejsce. Wacław II wynagrodził w 1298 roku klaryskom poniesione z tego tytułu straty i przyznał klasztorowi starosądeckiemu 100 grzywien srebra rocznie z żup wielickich⁹⁸. Słusznie komentował to Marek Barański, twierdząc, że klaryski sądeckie miały prawo czuć się dużo pewniej za panowania Wacława II niżeli Leszka Czarnego⁹⁹. Czyż nie było to zasługą, ale i celowym działaniem księżnej Gryfiny?

Chcąc podsumować zaistniałą wówczas sytuację na Sądeczyźnie i poczynania księżnej Gryfiny, można zastanawiać się, czy chciała ona zademonstrować swą silną pozycję księżnej Kindze, właśnie poprzez wskazanie na dobre stosunki pomiędzy nią a czeskim siostrzeńcem. Są to oczywiście jedynie hipotetyczne założenia, gdyż nie ma wątpliwości, że Gryfina gwarantowała dobre stosunki z nowym królem i to okazało się korzystne dla ziemi sądeckiej.

Wydaje się jednak, że obie księżne: Kinga i Gryfina żyły w Sączu w zgodzie¹⁰⁰. Sugerują to dokumenty, w których księżne powoływały się na siebie i na więzy rodzinne, nie uzasadnione rzeczywistymi powiązaniem, ale sugerujące miłość

1987, s. 83; R. Antonin, *Zahraniční politiká krále Vaclava II*, s. 129.; J. Žemlička, *Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců (1278-1301)*, s. 213. Por. J. Długosz, *Roczniki*, s. 334-337.

93. Zob. M. Duczmal, *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, s. 161.

94. Na ten temat zob. np. B. Nowacki, *Czeskie rozszczenia*, passim.

95. Dokument Wacława II może potwierdzić, że wyrażał się on o swej ciotce Gryfinie z szacunkiem: zob. *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski* [dalej: KDM], t. 2, nr 521, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876, s. 187: „(...) domine Griffine, relicte quondam Lestchonis ducis Cracouie et Sandomirie, nostri predecessoris, matertere nostre karissime...”.

96. KDM, t. 1, nr 121, s. 141, 142.

97. KDM, t. 2, nr 521, s. 187, 188.

98. KDM, t. 2, nr 536, s. 203.

99. M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 105-107.

100. Na temat dworu Kingi i Gryfiny na Sądeczyźnie: zob. tamże, s. 144-181.

i przywiązanie: Kinga nazywała Gryfinę ukochaną córką, a Gryfina Kingę ukochaną matką¹⁰¹. Postępowanie księżnych wskazywało, że potrafiły same zarządzać swoim majątkiem i ziemią. W kwestii działalności gospodarczej Gryfina kontynuowała działalność księżnej Kingi, a ich aktywność gospodarcza skupiała się głównie na zagospodarowywaniu dominium. Co ciekawe i warte podkreślenia, ówczesna aktywność lokacyjna obu pań sądeckich w ich ziemi okazała się w XIII wieku większa niżeli ksiąząt krakowskich¹⁰². Co więcej, księżne dążyły jedynie do zachowywania własności zwierzchniej nad nadawanymi przez nie terenami i pomimo zachowania zwierzchności sądowej nie chciały czerpać żadnych korzyści z sądownictwa. Jeżeli chodzi natomiast o sytuację samych klarysek, to podczas panowania byłych księżnych krakowskich nie były one nazbyt samodzielne. Działo się tak z tego tytułu, iż początkowo Kinga kierowała sprawami majątkowymi także wydzielonego z jej dominium majątku klasztornego. Księżna była wtedy przełożoną zakonnicy, lecz po jej śmierci tę funkcję przejęła opatka Katarzyna, a sprawami majątkowymi klasztoru i dominium zaczęła zajmować się księżna Gryfina. Gdy już nie było jej na Sądecczyźnie, klaryski początkowo nie umiały odnaleźć się w nowej sytuacji i nawet nie wydawały przez pewien czas dokumentów¹⁰³.

Gryfina, w przeciwieństwie do swej ciotki Kingi, nie wystawiała dokumentów za życia swego męża, nie była też ich współwystawiającą, a Leszek Czarny rzadko wspominał o niej w swoich dokumentach¹⁰⁴. Księżna wystawiła kilka dokumentów dopiero, gdy została wdową i przebywała na Sądecczyźnie, tytułując się: *domina de Sandecz*¹⁰⁵. Przyjrzyjmy się pokrótce temu, czego one dotyczyły. W pierwszym dokumencie, wystawionym 1 kwietnia 1292 roku w Sączu, Gryfina wystawiła akt w sprawie lokacji na prawie niemieckim wsi Na Łękach¹⁰⁶. Na mocy drugiego dokumentu z 31 stycznia 1293 roku z Sącza księżna potwierdziła zakup wsi Gaboń przez komesa Mikołaja Pączka od komesa Mszczuja¹⁰⁷. Kolejny dokument księżnej z 2 listopada 1293 roku z Sącza dotyczy nadania przez Gryfinę kapelanowi Maciejowi lasu nad rzeką Olszańą do zagospodarowania¹⁰⁸.

101. KDM, t. 2, nr 518, s. 182: „(...) nostre carissime matris, nr 519, s. 184: (...) nostre carissime filie”.

102. M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 110, przypis 49, s. 285-286.

103. Tamże, s. 108-110, 116, 123.

104. Przykładowy dokument Leszka Czarnego wspominający o Gryfinie: zob. KDM, t. 1, nr 112, s. 133: „(...) nostra Carissima domina Griphina...”.

105. KDM, t. 2, nr 518, s. 182, 183; nr 523, s. 189, 190; nr 524, s. 191, 192; nr 525, s. 193, 194; nr 526, s. 194; nr 532, s. 199, 200; KDM, t. 1, nr 132, s. 159-161.

106. KDM, t. 2, nr 518, s. 182.

107. KDM, t. 2, nr 523, s. 189, 190.

108. KDM, t. 2, nr 524, s. 191, 192.

Gryfina 21 grudnia 1293 roku w Sączu lokowała wieś Zrostów, gdzie wójtem został Waclaw, syn Ryszarda¹⁰⁹. Drugi dokument wystawiony tego samego dnia był dla Mikołaja, syna Wawrzyńca¹¹⁰. Kolejno, 1 marca 1296 roku w Sączu Gryfina wydała dokument, którym nadała Jakubowi i Janowi osiem łąnów we wsi Podłęże i przylegające do wsi lasy, a także połowę młyna i karczmy¹¹¹. Na mocy dokumentu z września 1299 roku księżna przekazała mieszczaninowi z Nowego Sącza, Janowi Bogaczowi, sto łąnów lasu¹¹².

Zatem widać, że Gryfina nie wystawiła tak wielu dokumentów jak jej poprzedniczka. W każdym dokumencie pojawiał się ten sam notariusz – Piotr. Także pozostali świadkowie prawie zawsze się powtarzali, niekiedy tylko pomiędzy stałymi osobami pojawiał się ktoś inny¹¹³. Gryfina, podobnie jak Kinga, nadawała różnego rodzaju dobra i powierzała wsie do lokacji. Co ważne, we wcześniejszych dokumentach Gryfiny nie znajdziemy konsensu sądeckich klarysek, bowiem za życia Kingi to ona była przełożoną sióstr. Ale już po śmierci księżnej Kingi, w dokumentach Gryfiny musiał się ów konsens pojawiać¹¹⁴.

Księżna Gryfina urzędowała w Sączu do 1300 roku, gdyż później na prośbę swego siostrzeńca Waclawa II wyjechała do Czech, by zaopiekować się jego młodą narzeczoną Ryksą¹¹⁵, córką króla polskiego Przemysła II. Waclaw II nadał ciotce miasto Budyń wraz z pobliskimi wsiami, gdzie prawdopodobnie przebywała wraz z młodziutką Ryksą. Taki zabieg ze strony czeskiego monarchy po raz kolejny pokazywał, że pozycja Gryfiny była silna i była ona ważną osobą dla Przemysłidy.

Gryfina opiekowała się przyszlą królową czeską prawdopodobnie przez trzy lata. Wydaje się zastanawiające, dlaczego akurat Gryfinie przypadła w udziale protekcja nad Ryksą. Można zgodzić się z argumentacją Małgorzaty Duczmal, iż ciotka Waclawa II nie była odpowiednią osobą, która powinna zająć się przygotowywaniem młodej księżniczki do panowania w czeskim królestwie. I może rzeczywiście Gryfinie mogło być trudno porozumieć się z Ryksą pod względem językowym, a i na temat Czech mogła wiedzieć niezbyt wiele. Jednakże poprzez powierzenie właśnie jej wychowania narzeczonej, Waclaw II widocznie podkreślił rangę Gryfiny jako osoby godnej takiego zaszczytu. Niemniej Gryfina mogła

109. KDM, t. 2, nr 525, s. 193, 194.

110. KDM, t. 2, nr 526, s. 194.

111. KDM, t. 2, nr 532, s. 199, 200. Tłumaczenie treści dokumentu za M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 114.

112. Tłumaczenie treści dokumentu za: M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 112.; KDM, t. 1, nr 132, s. 159-161.

113. Na temat urzędników dworu Kingi i Gryfiny zob. M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 144-181.

114. Tamże, s. 108, 109.

115. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 85, 86.

również nauczyć młodą Piastównę niekonwencjonalnych zachowań i tego, że kobieta także może odgrywać ważną polityczną rolę i decydować o swoim losie¹¹⁶.

Możliwość objęcia protekcji i wychowania przyszłej żony Waclawa II dała Gryfinie pewną dozę ochrony przed potencjalnymi problemami w księstwie krakowsko-sandomierskim w przypadku zmiany tamtejszego władcy. Czeski monarcha jasno pokazał, że ciotka jest dla niego ważną osobą i że będzie znajdowała się pod jego opieką. Widać było to także w przypadku zabezpieczenia dominium sądeckiego, w którym Gryfina urzędowała po śmierci męża. To kolejny widoczny etap odgrywanej przez księżnę roli w kształtowaniu relacji polsko-czeskich.

Gryfina zmarła pomiędzy 1303 a 1309 rokiem. W 1303 roku przybyła może po raz ostatni do Sącza na proces pomiędzy klaryskami a miechowitami o patronat nad kościołem w Łącku i w czasie pobytu wystawiła przywilej lokacyjny Naszacowic¹¹⁷. Raczej nie da się określić, do kiedy Gryfina była panią sądecką¹¹⁸. Została pochowana w Pradze, obok swej siostry Kunegundy, matki Waclawa II, w kościele Franciszkanów¹¹⁹.

Gryfina pomimo tego, że była tak samo jak Kinga członkinią dynastii Arpadów, zachowywała się i postępowała inaczej. Co istotne, nie próbowała nawet kreować się na postać świętej księżnej, tak jak robiły to jej krewniaczki: Kinga i Jolenta-Helena. Była to kobieta odważna i dążąca do zamierzonego celu, czego dowodzi jej łączyckie wystąpienie w 1271 roku. Księżna miała duże ambicje i chętnie sprawowała władzę. Ciekawi tylko fakt, iż po osiągnięciu swego zamierzenia, czyli objęcia funkcji księżnej krakowskiej, Gryfina jakby nie udzielała się zbytnio politycznie, poza uczestniczeniem w obronie zamku krakowskiego w 1285 roku. Sytuacja zmieniła się po śmierci Leszka Czarnego, gdy urzędowała wraz z Kingą w dominium sądeckim. Pewne jest, że Gryfina była nietuzinkową postacią w okresie podzielonego państwa polskiego. Była kobietą, która wbrew pozorom miała znaczący wpływ na przebieg politycznych zdarzeń w relacjach polsko-węgierskich i polsko-czeskich w 2. połowie XIII wieku.

Gryfina była postacią, która poza wpływem na relacje z Węgrami, głównie za sprawą swego pochodzenia, odgrywała rolę także w kontaktach polsko-czeskich. Poniekąd uwidacznia się sposób działania dziadka Gryfiny, króla Beli IV, który stworzył system ważnych, jak się okazało, sojuszków poprzez zawieranie małżeństw pomiędzy węgierskimi Arpadami a przedstawicielami innych rodów i dynastii liczących się w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym właśnie Królestwa Czech. Fakt, że żoną Przemysła II Ottokara była siostra Gryfiny, tylko pomógł w kształ-

116. M. Duczmał, *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, s. 181-183.

117. KDM, t. 2, nr 541, s. 207, 208.

118. M. Barański, *Dominium sądeckie*, s. 109. M. Piszczkowska, *Gryfina*, s. 73.

119. M. Piszczkowska, *Gryfina*, s. 73.

towaniu relacji także z tym państwem. Miało to dalekosiężne skutki, gdyż syn Kunegundy czeskiej, Wacław II, król Czech i Polski¹²⁰, miał z Gryfiną, jak zostało to wyżej wskazane, dobre relacje, co w widoczny sposób przekładało się na pozycję księżnej i jej możliwości.

Każdy z etapów życia i działalności Gryfiny obrazuje jej aktywność lub jej brak na konkretnych polach. Bierna rola halickiej księżniczki widoczna była w kwestii zawiązania sojuszu polsko-węgierskiego w latach 60. XIII wieku. Inaczej było w przypadku chwilowego odstąpienia męża księżniczki, Leszka Czarnego, z obozu prowęgierskiego na rzecz strony czeskiej. Tutaj Gryfina w ostentacyjny wręcz sposób pokazała, że nie bardzo podobało jej się zachowanie męża i skutecznie zawróciła go „ze złej drogi”. Po śmierci Bolesława Wstydliwego uwidacznia się delikatne lawirowanie między stroną węgierską a czeską. Było tak zapewne z powodu niepewnej sytuacji w Czechach po śmierci Przemysła II Ottokara, a na Węgrzech po śmierci Beli IV. Znacznie widoczną aktywnością polityczną wykazała się Gryfina, ofiarowując ziemię krakowską swemu siostrzeńcowi, królowi Czech Wacławowi II. Wiemy, że takie ofiarowanie nie było zbyt ważne pod względem prawnym, ale z pewnością stanowiło pewną manifestację poglądów księżnej na temat tego, kto ma objąć we władanie krakowski tron. Czy była to wówczas słuszna decyzja? Z punktu widzenia Gryfiny zapewne tak. Myślę, że przeważał tutaj fakt, że księżna była blisko spokrewniona z władcą czeskim, a co więcej, utrzymywała z nim dobre relacje. Na tyle dobre, że w późniejszym czasie Wacław II oddał jej na wychowanie swoją przyszłą żonę Ryksę. Kto wie, może Gryfina myślała znacznie przyszłościowo? Ofiarowując księstwo swemu siostrzeńcowi, mogła liczyć na jego późniejszą przychylność w wielu sprawach, o których była mowa w artykule. Być może liczyła również na to, że będzie mogła mieć pewien wpływ na postępowanie siostrzeńca i będzie mogła ukierunkowywać jego poczynania. Są to jedynie przypuszczenia, ale jakże pasujące do osobowości księżniczki halickiej, która będąc potomkinią znamienitych rodów, potrafiła wpływać na kształtowanie się relacji polsko-węgierskich i polsko-czeskich.

---

120. Na temat rządów czeskich w Polsce zob.: B. Nowacki, *Rządy Przemyslidów w Polsce w ocenie historiografii polskiej*, w: *Przemyslidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosza, Poznań 2006, s. 231-236; M. R. Pauk, *Kilka uwag o rządach czeskich w Polsce*, w tamże, s. 249-253.

Bibliografia

Źródła

- Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego*, tł. J. Mrukówna, k. 7, 8, Warszawa 1974.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1874.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1876.
- Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów*, tł. D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków-Warszawa 2017.
- Ottokars österreichische Reimchronik*, wyd. J. Seemüller, „Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken”, t. 5, cz. 1, Hannover 1891.
- Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, wyd. J. Emler, w: *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 4, Praha 1884.
- Przibiconis de Radenin dicta Pulkava Chronicon Bohemiae*, w: *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 5, wyd. J. Emler, Praha 1893.
- Rocznik Traski*, wyd. A. Bielowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, Lwów 1872.
- Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Gesichte*, ed. F. Palacky, Praga 1847, s. 232-233, https://books.google.pl/books?id=J1Q_AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Vita et Miracula sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 4, wyd. W. Kętrzyński, Lwów 1884.

Opracowania

- Antonin R., *Zahraniční politiká krále Vaclava II w letech 1283-1300*, Brno 2009.
- Barański M., *Dominium sądeckie. Od książęcego okręgu grodowego do majątku klasztoru klarysek sądeckich*, Warszawa 1992.
- Barciak A., *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku*, Katowice 1992.
- Dąbrowski D., *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012.
- Deptuła Cz., *Wielkopolska rodzina monarsza bł. Jolenty a niektóre problemy biografii książęcej*, w: *Święci nie przemijają. Materiały z sympozjum naukowego o błogosławionej Jolencie z okazji -700lecia jej śmierci*, Gniezno, 9-8 października 1999 roku, Gdańsk 2002.
- Duczmal M., *Ryksa Piastówna królowa Czech i Polski*, Poznań 2010.
- Felczak W., *Historia Węgier*, Wrocław 1983.

- Halecki O., *Powołanie księcia Władysława opolskiego na tron krakowski w 1273 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 27 (1913).
- Hardi D., *From Mačva to Tarnovo: On the Roads of the Balkan Politics of Prince Rostislav Mikhailovich*, w: *Voyages and Travel Accounts in Historiography and Literature*, t. 1, red. B. Stojkovski, 2020, s. 167-185: <https://trivent-publishing.eu/img/cms/8-%20Djura%20Hardi.pdf>.
- Hlebionek M., *Bolesław Pobożny i Wielkopolska jego czasów*, Kraków 2010.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001.
- Jasiński K., *Wojna domowa na Pomorzu Gdańskim w latach 1269/70- 1272*, „Społeczeństwo Polski Średniowiecznej”, t. 3, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1985.
- Jędrzejewska P., *Leszek Czarny i Gryfina-skandal polityczny czy obyczajowy? Karta z dziejów stosunków polsko-węgierskich i polsko-czeskich w II połowie XIII wieku*, w: *Polska i sąsiedzi na przestrzeni wieków. Prace słupskich doktorantów historii*, zeszyt 1, red. W. Skóra, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2017, s. 29-42.
- Jędrzejewska P., *Nowe wzorce zachowań księżnych w XIII wieku na przykładzie księżniczek węgierskich: Kingi, Jolenty-Heleny i Gryfiny*, w: *Prawa kobiet dawniej i dziś. W 100-lecie nadania praw wyborczych kobietom w Polsce*, red. A. Teterycz-Puzio, W. Kamińska, we współpr. P. Osińska, Słupsk 2020, s. 19-31.
- Jędrzejewska P., *Zapomniana księżna halicka? Rola Salomei w kreowaniu relacji polsko-węgierskich i polsko-ruskich*, „Resovia Sacra”, 28 (2021), s. 205-230.
- Kowalska B., *Święta Kinga. Rzeczywistość i legenda*, Kraków 2008.
- Libor J., *České a polské království za vlády Václava II*, w: *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosza, Poznań 2006, s. 237-247.
- Libor J., *Václav II. Král na stříbném trůnu*, Praha 2015.
- Maciaszek K., *Bolesław V Wstydlivy Książę krakowski i sandomierski 1226-1279*, Kraków 2021.
- Mika N., *Walka o spadek po Babenbergach 1246-1278*, Racibórz 2008.
- Mitkowski J., *Leszek Czarny*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972.
- Nowacki B., *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987.
- Nowacki B., *Rządy Przemysłidów w Polsce w ocenie historiografii polskiej*, w: *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosza, Poznań 2006.
- Nowacki W., *Śląsk a Królestwo Czeskie w dobie jednoczenia państwa polskiego. Obszar wpływów-lenno-kraj koronny*, w: *Wielkopolska-Polska-Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009, s. 227-233.

- Paner A., *Kochane dzieci z nieprawego łoża: z życia rodzinnego Przemyślidów*, w: *Ojcowie i synowie: o tron, władzę, dziedzictwo: w 700. rocznicę narodzin Karola IV Luksemburskiego króla czeskiego i cesarza 1316-1378*, Gdańsk 2018, s. 117-144.
- Pauk M. R., *Kilka uwag o rządach czeskich w Polsce*, w: *Przemyślidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*, red. J. Dobosza, Poznań 2006.
- Петрова Д., Ростислав Михайлович (1264-1229): от галички княз до „Imperator Bulgarorum”, *Bulgaria Mediaevalis*, 9/2018, s. 393-416.
- Piszczkowska M., *Gryfina*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław 1960-61.
- Sawicki W., *Błogosławiona Jolanta. Życie i dzieje kultu*, Gniezno-Niepokalanów 1980.
- Smoliński M., *Miłość i polityka. Sojusz pomorsko-śląski z lat sześćdziesiątych XIII wieku*, w: *Miłość w czasach dawnych*, red. B. Możejko, A. Paner, Gdańsk 2009, s. 65-83.
- Stefaniak P., *Z dziejów polityki dynastycznej króla Węgier Beli IV*, „*Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*”, 36 (2016), nr 2, s. 103-105.
- Supernak K., *Sprawa następstwa tronu po Bolesławie V Wstydlwym, księciu krakowskim i sandomierskim*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, 24 (2018), z. 1, s. 143-162.
- Teterycz-Puzio A., *Bolesław II Mazowiecki. Na szlakach ku jedności*, Kraków 2015.
- Teterycz-Puzio A., *Bolesław Wstydlwy a konflikt czesko-węgierski w II połowie XIII w. Podróże dyplomatyczne i wyprawy wojenne księcia ku ziemiom czeskim i węgierskim*, w: *Via viatores quaerit. Mobilność społeczna w dziejach krajów grupy wyszehradzkiej*, red. A. Teterycz-Puzio, L. Kościelak, E. Łączyńska, Słupsk 2016, s. 25-44.
- Teterycz-Puzio A., *Kilka uwag o działalności politycznej książęcych krakowskich w okresie rozbitcia dzielnicowego*, „*Res Historica*”, 2008.
- Teterycz-Puzio A., *Na rozstajnych drogach. Mazowsze a Małopolska w latach 1138-1313*, Słupsk 2012.
- Žemlička J., *Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců (1278-1301)*, Praha 2017.
- Żmudzki P., *Studium podzielonego królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.

Streszczenie

Druga połowa XIII wieku to między innymi czas walki władców Czech i Węgier o zdobycie wpływów na ziemiach polskich oraz pozyskanie książąt piastowskich w obliczu trwającego konfliktu czesko-węgierskiego o spadek po austriackich Babenbergach. Ówczesnemu królowi czeskiemu Przemysłowi Ottokarowi II zależało na zyskaniu jako sojusznika władającego Krakowem Bolesława Wstydlwego, żonatego z jedną z córek króla węgierskiego Beli IV – Kingą. Ważna dla władców Czech i Węgier była również postawa wybranego przez Wstydlwego na następcę księcia łęczyckiego Leszka Czarnego, także żonatego z księżniczką wywodzącą się z dynastii węgierskich Arpadów – Gryfiną.

W niniejszym tekście postaram się przyrzeć działalności księżnej Gryfiny w kontekście kształtujących się stosunków polsko-węgierskich i polsko-czeskich w obliczu dziejących się wówczas walk i konfliktów na arenie międzynarodowej pomiędzy Węgrami a Czechami. Zasadniczym celem artykułu będzie ukazanie księżniczki Gryfiny, potomkini węgierskich Arpadów i ruskich Rurykowiczów, jako kobiety, która miała wpływ na kształtowanie się relacji polsko-węgierskich i polsko-czeskich w 2. połowie XIII wieku. Ważne będzie także wskazanie motywów, które skłaniały ją do podejmowania określonych działań.

Słowa kluczowe: księżniczka Gryfina, relacje polsko-węgierskie, relacje polsko-czeskie, XIII wiek, polityka europejska.

PRINCESS OF HALYCH ON THE PIAST THRONE. GRYFINA AND HER INFUENCE ON POLISH-HUNGARIAN AND POLISH-CZECH RELATIONS IN THE SECOND HALF OF THE 13TH CENTURY

Summary

The second half of the thirteenth century it is the time of struggle between the rulers of Bohemia and Hungary to gain influence in the Polish lands and to win the Piast Dukes in the face of the ongoing Bohemian-Hungarian conflict for the inheritance of the Austrian Babenbergs. The then King of Bohemia, Przemysł Otakar II, wanted to gain as an ally the ruler of Krakow, Bolesław the Chaste, who was married to one of the daughters of the Hungarian king Bela IV – Kinga. What was also important for the rulers of Bohemia and Hungary was the attitude of Leszek the Black, elected by Bolesław the Chaste as a heir to the Duke of Łęczyca, who was married to a princess from the Hungarian Arpad dynasty – Gryfina.

In this text I will try to look at the activities of Princess Gryfina in the context of Polish-Hungarian and Polish-Bohemian relations in the face of the fights and conflicts taking place on the international arena between Hungary and the Bohemia. The main goal of the article will be to present Princess Gryfina, a descendant of the Hungarian Arpads and the Ruthenian Ruriks, as a woman who influenced the development of Polish-Hungarian and Polish-Bohemian relations in the second half of the 13th century. It will be also important to indicate the motives that led her to take certian actions.

Key words: Princess Gryfina, the Polish-Hungarian relations, the Polish-Bohemian relations, XIII century, European policy.